

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH DARAJALARI

F.O.Husanov

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Oliy matematika kafedrası katta o‘qituvchisi
husanovfarrux7@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va uning mezonlarini ishlab chiqish to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetensiya, kognitiv, qobiliyatni shakllantirish, diagnostik jadval, amaliy faoliyat.

Abstract: this article deals with the formation of professional competence of future teachers and the development of its criteria.

Key words: professional competence, cognitive, ability formation, diagnostic chart, practical activity.

Bugungi kunda mehnat bozorida yuqori saviyadagi, malakali pedagog kadrlarga bo‘lgan talab oshib borayapti. Mustaqil fikrlaydigan, zamon bilan hamnafas faoliyat olib boradigan, o‘zini baholab borib kamchiliklarni bartaraf etishga harakat qiladigan mutaxassislarni tayyorlash oliy ta‘lim oldidagi muhim vazifalardan biridir. Chunki bunday kadrlar jamiyatni rivojiga ulkan hissa qo‘shadilar.

Talabalarni o‘qituvchi qilib tayyorlashning mohiyatini tushunishga asoslanib, uning darajasi deganda biz bo‘lajak o‘qituvchilarning asosiy bilimlarni, ko‘nikmalarni, kasbiy kompetensiyalarni o‘zlashtirganlik darajasi, ularni kasbiy faoliyatda samarali qo‘llashini tushunamiz. Shunday qilib, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish darajasining doimiy o‘sishi ularning pedagogik tayyorgarligi darajasining oshishiga olib keladi.

Biz talabalarni o‘qituvchi qilib tayyorlashning to‘rtta darajasini ajratamiz (past, o‘rta, ilg‘or, yuqori), biz ularni kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning mos darajalari (shakllanmagan, asosiy, samarali, ijodiy) bilan o‘zaro bog‘laymiz.

Talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish mezonlari va darajalarini tavsiflaylik.

Talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish mezonlarini ishlab chiqishda biz mezonlarda biron bir narsa asosida baholanadigan belgilar to‘g‘risida

ma'lumot bo'lishi kerakligini ta'kidlaymiz. Ko'pgina tadqiqotchilar mezon ob'ektiv bo'lishi, ya'ni o'rganilayotgan sub'ektga xos xususiyatlarni aks ettirishi, sub'ektning irodasi va ongidan qat'i nazar, ta'kidlashlari kerak; mavzuning muhim xususiyatlarini o'z ichiga olishi; ularning ahamiyati tufayli ushbu belgilar doimiy ravishda ushbu ob'ekt yoki hodisani tavsiflashi kerak; mezonning harakterli xususiyati uning takrorlanuvchanligidir.

Talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishning quyidagi mezonlarini keltiramiz:

1) kognitiv, maxsus bilimlarni o'zlashtirish darajasini, ulardan muayyan vaziyatda foydalanish imkoniyatlarini tavsiflaydi;

2) amaliy -faoliyat bilimlarni amalda qo'llash usullarini o'zlashtirish darajasini, kasbiy vazifalarni bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni, shuningdek vakolat sohasidagi tajribani amalga oshirishni ko'rsatadi;

3) qadr-motivatsion, bu bo'lajak o'qituvchining kompetensiya sohasidagi faoliyatiga munosabatini va uning natijasini belgilaydi: qiziqish, faollik, uyushqoqlik namoyon bo'lishi va natija olishga yo'naltirilganligi; natijaning ma'nosini tushunish; vakolatlar sohasidagi faoliyatga nisbatan ijobiy motivatsiya.

Tanlangan mezonlarga asoslanib, biz bo'lajak o'qituvchining vakolatlarini shakllantirish darajasini aniqlaymiz. Qobiliyatni shakllantirish darajasi deganda uning barcha elementlarini o'zlashtirishning to'liqligi darajasi tushuniladi. Qobiliyatni shakllantirish darajasi - bu talabning vakolatni namoyon etishga tayyorligining o'lchovli ko'rsatkichi va miqdoriy xarakteristikasi. Biz kompetensiyani shakllantirishning uchta darajasini ajratamiz: 1) asosiy; 2) samarali; 3) ijodiy.

Asosiy daraja universitetning asosiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishni tugatgandan so'ng barcha universitet bitiruvchilari uchun majburiydir va u eng kam talab qilinadigan bilim, ko'nikma, faoliyat usullari va talabning ularga nisbatan ijobiy munosabati mavjudligini nazarda tutadi; *samarali* talabning asosiy bilimlari, ko'nikmalari, malakasi, malakasi sohasidagi faoliyati, zarurat tug'ilganda uning namoyon bo'lishi va uning ahamiyatini tushunish bilan tavsiflanadi; *ijodiy* talabning asosiy bilim, ko'nikma, faoliyat usullari va kerak bo'lganda uni namoyon qilish tajribasi asosida malakaga ega bo'lish sohasidagi yangi nostandart yechimlarni topish va amalga oshirishga bo'lgan ehtiyojining namoyon bo'lishi bilan belgilanadi.

Tanlangan mezon va darajalar asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishning diagnostik jadvali ishlab chiqilgan bo'lib u 1-jadvalda keltirilgan.

Bu tanlangan mezonlar (bilim, faoliyat-amaliy, qiymat-motivatsion) bo'yicha kasbiy kompetensiyani shakllanish darajasini uzluksiz oshirish bo'lajak o'qituvchilarning matematik tayyorgarligi darajasini oshirishga olib keladi.

Jadval 1. "Talabalarning o'quv materialining mazmunini tanlashga, individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalariga topshiriqlar berish variantlarini ishlab chiqishga qobiliyati" bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasining diagnostika jadvali.

Mezon / darajalar	Ijodiy	Samarali	Asosiy
Kognitiv	U o'qitish profiliga muvofiq ta'limning turli darajalarida mutaxassisligi sohasidagi bilimlar tizimini yaxshi biladi; maktab kursini qurish tamoyillarini biladi; o'quv profiliga muvofiq talabalarning individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlarni loyihalashtirish metodikasi.	Ta'limning turli darajalarida mutaxassisligi, o'quv profiliga muvofiq talabalarning individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlar tuzish xususiyatlari va tamoyillari to'g'risida bilimlarini namoyish etadi.	Ta'limning turli darajalarida mutaxassisligi xususiyatlari to'g'risida minimal zaruriy bilimlarni namoyish etadi; turli maktab darsliklarida mutaxassisligi bo'yicha taqdimotidagi farqlar to'g'risida tasavvurga ega; o'quvchilarning individual, guruhli, mustaqil va uy vazifalari uchun topshiriqlarni tuzishning o'ziga xos xususiyatlarini biladi

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Amaliy- faoliyat</p>	<p>Maktab darslik va o‘quv qo‘llanmalarni ma’lum bir ta’lim dasturi va maktab konsepsiyasiga muvofiq ravishda oqilona tanlashni biladi; talabalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari va mashg‘ulot profiliga muvofiq individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlar variantlarini qanday ishlab chiqishni biladi; maktab o‘quvchilari bilan ishlashning sinfdan tashqari shakllarini tashkil etish uchun material tanlashni biladi; mutaxassisligi rivojlanish ko‘rsatkichlarini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlashga qodir</p>	<p>Maktab darslik va o‘quv qo‘llanmalarni ma’lum bir ta’lim dasturi va maktab konsepsiyasiga muvofiq ravishda oqilona tanlashni biladi; talabalarning individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlar variantlarini ishlab chiqishni biladi; maktab o‘quvchilari bilan ishlashning sinfdan tashqari shakllarini tashkil qilish uchun material tanlashni biladi</p>	<p>Maktab o‘quv materialining mazmunini tanlashga qodir; talabalarning individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlar variantlarini ishlab chiqishni biladi</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Qiyamat-motivatsion</p>	<p>Turli xil o‘quv dasturlariga muvofiq o‘quv materiallarini tanlashga e’tibor qaratgan; o‘quvchilarning psixologik-pedagogik xususiyatlarini hisobga olgan holda individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlarni ishlab chiqish; maktab o‘quvchilari bilan ishlashning sinfdan tashqari shakllarini tashkil etish uchun material tanlash</p>	<p>Turli xil o‘quv dasturlariga muvofiq o‘quv materiallarini tanlashga qiziqish bildiradi; o‘quvchilarning psixologik-pedagogik xususiyatlarini hisobga olgan holda individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlarni ishlab chiqishga.</p>	<p>O‘quv materialini turli xil ta’lim dasturlariga muvofiq tanlash zarurligini tushunadi; o‘quvchilarning individual, guruhli, mustaqil, uy vazifalari uchun topshiriqlar ishlab chiqish</p>

Shunday qilib, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini ularning pedagogik tayyorgarligining tarkibiy qismlari sifatida nazorat qilish o‘z darajasini aks ettiruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. В.Г.Горб “Педагогический мониторинг образовательного процесса как фактор повышения его уровня и результатов” / В. Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2000. № 5.
2. N.Muslimov, Sh.Muslimov “Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligi shakllanganligini baholash metodlari” Pedagogika. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal. №4. Toshkent 2017 y.
3. F.Husanov, “Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi monitoringini tizimli tashkil etishni takomillashtirish”, SamDU “Ilmiy axborotnoma” - 2021. № 2.